

Geçmişten geleceğe sosyal hizmet ve sivil toplum

Dr. İbrahim Altan

1964 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2004 yılından itibaren Endonezya, Pakistan, Nijer, Filistin, Somali, Yemen, Suriye, İran, Arakan, Etiyopya, Lübnan, Makedonya, Bosna, Bulgaristan vb. ülkelerde insani yardım çalışmaları yönetti. Deniz Feneri Derneği Genel Sekreterliği, İslam İşbirliği Teşkilatı İnsani İşler Birimi Türkiye temsilciliği görevlerini yürüttü. Halen Türk Kızılay Genel Müdürü ve Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikaları Kurulu Üyesidir.

Dr. Selman Salim Kesgin

2011-2017 yılları arasında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde araştırma görevlisi, 2016-2017 arasında Oxford Üniversitesinde Göç, Siyaset ve Toplum Araştırmaları Merkezinde misafir araştırmacı olarak akademik çalışmalar yürüttü. Kesgin halen Türk Kızılay-Kızılay Akademi bünyesinde insani yardım çalışmaları, göç politikaları konusunda akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Büşra Nur Erdoğan

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu (2014). Halen Türk Kızılay bünyesinde sosyal politikalar alanında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Sosyal hizmet, toplumdaki eşitsizlikleri en aza indirerek bireylerin fırsatlara erişimini kolaylaştırmak için çalışan, sosyal uyumu ve toplumsal refahı artırmaya odaklanan ve birey, toplum ve devlet ilişkisini hak temelli olarak ele alan bir çalışma alanıdır. Sosyal hizmet kavramı bu yönüyle Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan modern zamanlara ait bir kavramdır. Tıpkı yine modern dönemlere ait diğer bir kavram olan sivil toplum kavramı gibi. Resmi kurumların dışında kalan ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda çalışmalar yürüten ve kâr amacı gütmeyen örgütler olarak tanımlanan sivil toplum kuruluşları, sosyal hizmet alanında da önemli faaliyetler yürütmektedir. Sivil

toplum kuruluşları ve sosyal hizmetin amaçları teoride benzerlik gösterdiği gibi sivil toplum kuruluşları, sosyal hizmetin uygulamadaki bir aracı olarak da kullanılabilir. Sivil toplum kuruluşları, toplumdaki ihtiyaca binaen doğan örgütlenmeler oldukları için toplumdaki sorunların doğru tespiti, gerekli çözümün üretilmesi ve uygulanmasında devletin sivildeki destekçisi ve yönlendiricisi konumundadır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının üstlendikleri görevler açısından; sosyal hizmet ve sosyal politikalar da devletin sorumluluklarını hafifletici ve bu sorumlulukları hatırlatıcı etkileri olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet ve sivil toplum kavramları aralarında varoluşsal ilişki olan bir dizi anahtar kavramı hatırlatmaktadır. Bu yönüyle gönüllülük, bağış, hak, yardımseverlik, vicdan gibi kavramlar sosyal hizmet ve

sivil toplum birlikteliğinin farklı yönlerine işaret etmektedir. Gönüllülük kavramı sosyal hizmetin profesyonel bir meslek olmakla birlikte mesleğin tatbikinde gönüllülük ruhunun önemine işaret ederken bağış kavramı bu alandaki faaliyetlerin finansal yapısını ve sürdürülebilirliğini öne çıkarmaktadır. Yardımseverlik, vicdan kavramları yardıma muhtaç kişilere destek sağlamaya yönelik motive edici duyguları vurgulamakta, hak kavramı ise bu faaliyetlerin bir lütuf olarak üst dille sunulması yerine hak temelli bir yaklaşımla savunulmasını öne çıkarmaktadır. Bu kavramların hepsinin hak ettiği değere sahip olduğu bir sosyal hizmet rejiminin insani ve sürdürülebilir olacağı aşikârdır.

Sosyal hizmet ve sivil toplum kavramlarının modern dönemlere ait kavramlar olması bu alana ait faaliyetlerin de

modern dönemlerde başladığı anlamına gelmemelidir. Zira bu iki kavramın işaret ettiği uygulamaların kültürümüzde yüzlerce yıllık tarihi vardır. Örneğin vakıf kültürünün uygulamaları tamamen sosyal hizmet alanını kapsamaktadır. Sivil toplum anlayışının Batılı anlamından daha farklı tarihsel, sosyolojik şartlarda geliştiği Türkiye'deki sivil toplum kuruluşu anlayışının temelleri vakıf kültürüyle atılmıştır. Örneğin 17. ve 18. yüzyılda vakıfların Osmanlı ekonomisindeki payının sırayla %15,97 ve %26,80 olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve bu vakıfların sağlık, eğitim, barınma gibi alanlarda faaliyet gösterdiği dikkate alındığında vakıfların günlük hayattaki rolü ve önemi anlaşılacaktır. Türkiye'de sosyal hizmet faaliyeti sunan sivil toplum kuruluşlarının hâlihazırda durumuna bakıldığında dernek, vakıf, sendika olarak adlandırılan 117.554 faal sivil toplum kuruluşunun var olduğu görülmektedir. Bu sivil toplum kuruluşlarına kategoriler altında bakıldığında; insani yardım amaçlı dernekler, hak ve savunuculuk dernekleri, engelli dernekleri, sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler, yaşlı ve çocuklara yönelik dernekler temaları altında faaliyet gösteren yaklaşık 12 bin derneğin çalışmalarının sosyal hizmet ile doğrudan kesiştiği söylenebilir.

Türkiye'de sosyal hizmet alanındaki sivil toplum kuruluşlarının önemi, tam anlamı ile 17 Ağustos 1999 depremi ile görünür olmuştur. Gerek deprem sonrası ihtiyaç duyulan sosyal hizmet faaliyetleri gerekse 2000'li yıllarda yaygınlaşan sivil toplum yaklaşımı Türkiye'de sivil toplum kuruluşu sayısının ve faaliyet alanlarının hızlıca artmasına yol açmıştır. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşmasında 2000'li yıllar önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte Osmanlı Dönemi'nden itibaren varlığını sürdüren sosyal yardım kurumlarının bu sektörde önemli bir yeri olduğu açıktır. Darülaceze, Darüşşafaka, Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer gibi sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin sosyal hizmet ve sivil toplum serencamını Osmanlı'dan bugüne taşıyan önemli kurumlardır. Kuruluşunun 151. yılını kutlayan Türk Kızılay da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs edilen sivil toplum kuruluşlarından. 1868 yılında "Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kurulan Hilal-i Ahmer, Vatana Muhabbet Yaralılara

Muavenet düsturuyla 151 yıldır faaliyetlerine devam etmektedir. Kuruluş Dönemi'nde cephe gerisinde askere sağlık hizmeti sunan bir kurum görünümünde olan Hilal-i Ahmer'in yaralılara muavenet yaklaşımı yıllar geçtikçe ve ihtiyaçlar çeşitlendikçe toplumun tüm dezavantajlı kesimlerine yönelik kapsayıcı çalışmalar yapmasını gerektirmiştir. Bu yönüyle Kızılay özelinde bakıldığında sosyal hizmetin sivil toplum alanındaki yansımalarını birçok açıdan ele almak mümkündür.

- Doğal ve beşer afetlere yönelik çalışmalar
- Yaşlılara yönelik hizmetler
- Göçmen ve mültecilere yönelik çalışmalar
- Çocuklara yönelik programlar
- Engellilere yönelik çalışmalar
- Nakit temelli yardım programlar
- Toplumsal huzurun tesisi ve sürdürülmesine yönelik çalışmalar

Türk Kızılay'ın sosyal hizmet alanındaki çalışmalarının başlıca faaliyet alanlarına örnek olarak gösterilebilir. Bu faaliyetlerin her biri farklı toplumsal grupların ihtiyaçlarını gidermek üzere tasarlanmış projeler altında yürütülmektedir. Bu kapsamda Türk Kızılay bünyesinde bulunan şubeler, toplum merkezleri, aşevleri, huzur evleri, kimsesizler evi ve giyim yardım merkezleri vasıtasıyla ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmetlerini sürdürmektedir. Savaş sonrası, önceki sosyoekonomik imkânlarını kaybeden veya asgari yaşam standartlarının gerisinde kalan kişilere ve bu kişilerin birlikte yaşadığı yerel halka yönelik çalışmalar yürüten Toplum Merkezleri çatısı altında; Türkiye'ye uyum eğitimi (yasal haklar ve insani hizmetlerle ilgili bilgilendirme), Türkçe dil eğitimi, mesleki kurslar, bireysel ve grup psikososyal destek aktiviteleri, grup terapileri, bireysel terapiler, çocuklar için drama, müzik ve atölye çalışmaları, çocuk ve genç dostu alan faaliyetleri, sağlık bilgilendirme ve yönlendirme çalışmaları, kadınlar için bilgilendirme toplantıları, el sanatları, giyim üretim, sanat ve tasarım eğitimleri, işe yönlendirme, saha çalışmaları (ihtiyaç tespiti vb.), vaka takibi, koruma gibi faaliyetler yürütülmektedir. Türk Kızılay, bağışçılarından aldığı desteklerle profesyonel kadrosunu tekmil eden gönüllüleriyle sahadaki insani yardım aktörü olan diğer sivil toplum kuruluşları ve kamu

kurumları ile hak temelli bir yaklaşımla sosyal hizmet alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

Kızılay ve insani yardım sektöründe faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşları bu faaliyetlerini büyük ölçüde bağışçılardan gelen desteklerle ve gönüllülük çalışmaları ile uygulamaktadır. Buradan da görüleceği üzere sosyal hizmet ve gönüllülük kavramları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Dolayısıyla gönüllülüğün ve bağış kültürünün toplumun tabanına yayılan bir anlayışla ele alınması sosyal hizmet uygulamalarının sivil toplum eliyle sunumunu kolaylaştıracak ve daha etkili hale getirecektir. Sosyal hizmet sektörünün geleceğine dair projeksiyonlar sektörün kaynak ve hizmet çeşitliliğini sağlamak zorunda olduğunu göstermektedir. İnsani yardım sektörünün geleceğini şekillendirecek olan toplumsal, siyasal krizlerin nitelik ve niceliğindeki değişimler, şehirleşme, dijital teknolojiye gelişmeler, göçler gibi faktörler sosyal hizmet sektörünü ve sivil toplum kuruluşlarının bu sektör içindeki rolünü de doğrudan etkileyecektir. Bu kapsamda özellikle artan yaşlı nüfus, aile içi şiddet, evsizlik, iklim değişikliği, teknoloji ve temel hizmetlere erişimde yaşanan problemler gibi gelişmeler sosyal hizmet alanındaki sivil toplum kuruluşları için önemli göstergelerdir. Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bu göstergelerdeki değişim trendlerini izleyerek, kendi aralarında sektörel ve bölgesel koordinasyon mekanizmaları kurarak insan merkezli ve bereketli çalışmalar ortaya koyabilirler.

Kaynaklar

<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi: 01.12.2019)

Şahin, L., & Öztürk, M. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (54), 3-29.